

I. L. Allen

Szleng — szociológia*

A szleng sokkal inkább szociológiai, mint pusztán nyelvészeti fogalom, és igazában megérteni is elsősorban a modern társadalom és kultúra elméletén belül lehetséges. A szótárak rendszerint a szlengnek legalább két jelentését adják meg. Egyrészt a szleng a társadalom csoportjai és szubkultúrái által használt, sajátos, korlátozott körben élő beszédmód; másrészt a szleng jóval tágabb körben használt, rendkívül fesztelen, nem konvencionális szókincs. Ez a cikk a szleng szó mindkét jelentésével foglalkozik, de különösképpen azzal, hogy egy csoport korlátozott körben élő beszédmódja miért és hogyan válik általános szlenggé. A szleng használata társadalmi különbségeket jelez, és ezért olyan szókincs, amelyet a lexikai elemeit és sajátos jelentéseit létrehozó csoporton kívül is társadalmi érvénnyel használnak.

1. Eredet

A szleng a maga gazdagságában akkor jelent meg először, amikor sokféle nép találkozott a régi vásárvárosok kulturális keresztútján, és a még sokszínűbb, a mesterségek kölcsönös függőségén alapuló középkori városokban virágzott fel. Hasonló, de összetettebb okokból a 19. században a szleng a modern városi élet részévé vált, illetve — ma még inkább — a modern társadalom részévé. A szleng természete révén a sokarcú társadalom szerveződéséből jön létre és a maga módján elősegíti a társadalmi struktúrák és az egyes társadalmi csoportok közötti erőviszonyok fennmaradását és változását. A szleng a pluralisztikus, összetett, dinamikus és a kölcsönös függőségi viszonyokon alapuló modern társadalom szükségszerű és elkerülhetetlen kulturális terméke.

Az ismeretlen eredetű *slang* szót, amelynek megjelenését 1750 körülre teszik, röviddel ezután (legalább egy alkalommal) az „utca nyelve”-ként határozták meg. A *slang* szó eredetileg a tolvajnyelvre, azaz a társadalom alacsony, sokszor bűnözői osztályainak korlátozott körben használt beszédére vonatkozott. Mindazonáltal a szleng fogalma fokozatosan átalakult, és más, mind magas, mind alacsony szubkultúrák beszédének, illetve az általános, de nem konvencionális szókincsnek a megjelölésére szolgált. 1890 körül a szleng már mai jelentésében volt használatos: a standard alatti nyelvi szintre vonatkozott, és olyan

* ALLEN, I. L.: Slang: Sociology. In: *The Encyclopedia of Language and Linguistics. Volume 7*. Editor-in-Chief R. E. ASHER. Coordinating Editor J. M. Y. SIMPSON. Oxford–New York–Seoul–Tokyo, Pergamon Press, 1994. 3960–4.

lexémákra, amelyek a nyelv még alacsonyabb és korlátozottabb szintjeiről származtak. A köznapi nyelv általános fogalmát, amely a szlenget is magában foglalja, manapság a nyelvészek újabb és tágabb értelemben használják. A köznapi nyelv (popular speech) felöleli egyrészt a népnyelv (folk speech) régebbi formáit, amelyet a vidéki társadalommal és a szájhagyománnyal kapcsolnak össze, másrészt pedig a népnyelv új formáit, gyakran a szlenget, amely a városhoz, a modern társadalomhoz és a tömegkommunikációhoz köthető. A köznapi nyelv magában foglalja mind a spontán népi kifejezéseket, mind a média által terjesztett, közszájon forgó fordulatokat. Szociológiai értelemben a szleng a köznapi nyelv urbánus része, amelynek számos indítéka és tárgya a társadalmilag sokarcú, urbánus környezetben van meg.

2. A szleng fogalma a 20. század végén

A szleng nem olyan leírható és körülírható lexémaosztály, amely a standardtól vagy a beszéd más szintjeitől tisztán nyelvi sajátágaiban különbözik. Valamennyi eddigi erőfeszítés, amely arra irányult, hogy a szlenget egyfajta szókészletként határozza meg, túlságosan szűk és ritka szövésű hálót vetett ahhoz, hogy mindazt kifogja, ami szlengnek hangzik, látszik, érződik, vagy úgy működik, mint a szleng. Erről a problémáról tanúskodik a szavaknak az a körvonalazatlan osztálya, amelyet a „szleng” névvel illetnek az általános szótárak, vagy amelyeket a szlengszótárakba felvesznek. Mindazonáltal a szótárak általában azáltal jellemzik a szlenget, hogy leírják fesztelenségét, konvenciómentességét, rövid életű voltát, elliptikus jellegét, bizarr metaforáit, játékoságát stb. Whitmanos kedélyű emberek azt mondták, hogy a szleng a mindennapi élet költészete és az egyszerű emberek szabad és természetes beszéde (HAYAKAWA 1941: 194–5; vö. WHITMAN 1885). A szleng inkább a beszéd szintje vagy regisztere, mint a nép költészeti formája, bár kifejezésmódja szellemes, metaforái olykor csillognak, alliterál és rímel.

A gyakorlati lexikográfusok számára a szleng valamiféle feltételes megálló, terület a szemtelen új szavak és kifejezések kipróbálására. A „szleng” megjelenésre szükségük van a lexikográfusoknak, mivel az a dolguk, hogy a használat szintjeinek jelzésével eligazítást adjanak a szótárak használóinak. A szleng legsemlegesebb és legtámadhatatlanabb meghatározása szerint egyszerűen a beszéd egy szintje (FLEXNER 1974). A szleng a standard és a „helyes” informális használat „alatt” helyezkedik el, és társadalmilag kevésbé elfogadható a formális társalgás során. Ugyanakkor a szlenget szélesebb körben használják vagy legalábbis szélesebb körben értik meg, mint az egyes csoportok korlátozott nyelvváltozatait, azaz a nyelvjárásokat és a szociális dialektusokat, az argót, a tolvajnyelvet és a zsargont. Ebben az értelemben a szleng „fentebb” helyezkedik el, mint a szubkultúrák beszéde, ahonnan annyi szlengkifejezés pályája indult el felfelé és kifelé az általános használatba.

A nyelvhasználat egyik szintjének tekintett szleng szókincese átmeneti állapotban van. Azt is mondhatjuk, hogy a szleng egyfajta pályázó nyelv, amely a standard nyelvhasználat általi elfogadásra vagy visszautasításra várakozik, bár nem vár a végtelenségig, és olykor csendes visszavonulás lehet a dolog vége. A szleng előtt legalább négy út áll (MAURER–HIGH 1980). Ha egy szlengelem tartósnak és vonzónak bizonyul az általános használatban és valamelyest az elit használat bíráinak a szemében is, akkor bejuthat a standard használatba, ahogy ez már annyi szlengszó esetében történt és történik, (pl. *movies* 'mozi' < *moving pictures* 'mozgó képek'). Vagy megmaradhat szlengnek évekig, évtizedekig (pl. *cool* 'jó; dögös'; tkp. hüvös) vagy éppen évszázadokig (pl. *to snitch* 'beárul'). Vagy lehet, hogy kifárad, könnyűnek, dagályosnak vagy unalmasnak találják, és visszakerül szubkulturális eredetének földi régióiba, netán az elavultság stigmája jut neki (pl. *to dig* 'kapiskál, megért'; tkp. ás). Sok szlengszó egyszerűen csak eltűnik és soha nem hallunk róla többet (pl. *wizard* 'remek, frankó' [tkp. varázslatos], vagy *some pumpkins!* 'szuper!' [tkp. tökök]), hacsak nem kel új életre a későbbiek során (pl. *pig* 'rendőr' [tkp. disznó], az 1840-es években létezett, majd több mint száz év múltán újra feléledt az 1960-as években). Mindez persze csak a történet kezdete. A szleng túlságosan eleven fogalom ahhoz, hogy könnyedén a köznapi beszéd kalapja alá vegyük, vagy a nyelvhasználat társadalmi létrájának valamelyik fokára helyezzük.

3. A szleng interakciós használata

Ha szlenget mint a nyelvhasználat egy szintjét vagy mint a társadalmi helyzet jelét tekintjük a különbségeken alapuló, gyakran hierarchikusan rétegződő rendszerekben, akkor ezáltal láthatóvá válnak a szlengnek a társadalmi interakció során való különféle használatai, és előrevetítődik a szleng szélesebb értelemben vett szociológiája. Egyfelől a standard, helyes vagy elit, másfelől az alantas, nem konvencionális, szleng beszéd különbsége hozza létre azt a feszültséget, amely alkalmassá teszi a szlenget arra, hogy a társadalmi szembenállás nyelvéként működjön. A szleng szerepe a szubkulturális ellenállásban régóta ismert ugyan, de talán nem különösebben figyeltek oda rá. A szleng a nyelv azon osztálya, amely (egyéb társadalmi és pszichológiai használatain túl) arra szolgál, hogy jelezze a finom, úri és illedelmes társadalomtól és annak a standard nyelvi formáitól való elzárkózást. A szlenget tehát a társadalmi szembenállás kinyilvánítására használják, amely a legélesebb és ellenségesebb nyelvi agressziótól a legfinomabb, ingerkedő ellenkezésig és játékos bomlasztásig terjedhet. A szubkultúra szavainak és kifejezéseinek használata arra is módot ad, hogy kapcsolatot keressünk a rokonszenvezőkkel, illetve új csoportot alkotva elszakadjunk a társalgás domináns hangnemétől. A szlenget akár komolyan, akár játékosan, de mindig azért használjuk, hogy alacsonyabbra vagy oldalra toljuk a társalgás regiszterét.

DUMAS és LIGHTER fogalmazták meg ezt a nézetet, azt javasolva, hogy a szleng nyelvészeti fogalmát fenn kell tartani olyan lexémák funkcionális kategóriájának a jelölésére, amelyek „elsősorban a beszélőnek vagy az íróknak a fennálló nyelvi konvenciókkal való szakításra irányuló valós vagy vélt szándéka révén azonosíthatóak”. A szerzők egy másik, a szlengre legtöbbször jellemző, alapvető megkülönböztető jegyére is rámutattak: „a szleng jellemzi a jeltárgyat, míg a zsargon és a standard angol csak utalnak rá.” (DUMAS–LIGHTER 1978: 13). A szleng társadalmi hasznossága tehát az általa létrehozott bomlasztó retorikában rejlik, a stigmatizált szubkultúrák nyelvének használata pedig egy módja annak, hogy a társalgás regiszterét alacsonyabb szintre hozzuk.

Ugyanakkor a szleng szélesíti a modern társadalomban az interakció típusainak skáláját, azáltal, hogy általánosan felismerhetővé teszi a csoporteredetet és jelleget. A szleng a modern élet, a „maszkok és tükrök” világának többszörös, átfedő és változó identitásai kezelésére használjuk. Más csoportok szubkulturális beszédének ismerete a városi élet egyik rutinja azok számára, akik elkalandoznak a városi élet sokszínűségében. Ennek a tudásnak a révén tulajdoníthatunk jelentést annak, ami látszólag nem több, mint a modern élet zagyasága és zaja. A nagyvárosi névtelenség és közélet különösen sok lehetőséget nyújt interakciós játékokra, megtévesztésre, identitáscserékre és az emberek rólunk szerzett benyomásainak a manipulálására (akár szórakozásból, akár haszonszerzési céllal), a szleng szubkulturális asszociációi pedig segítik ezeket a manipulációkat. A szleng lehet például arra használni, hogy jelezzük, a beszélő bizalmas viszonyban van, esetleg a tagja is egy izgalmas vagy tekintélyes hírnévnek örvendő szubkultúrának. A szubkultúrák nyelve szlenggé válik, és a szleng használata gyakran afféle szelíd kaland a verbális törleszkedésben vagy a törtetésben.

4. A szleng alapvetően városi jellege

A szleng a nyelv különálló regisztere vagy szintje, amely a homogén vidéki társadalomból a heterogén városi társadalomba való nagy átalakulás során keletkezett. Bár elméletileg az általános szleng bármely olyan helyzetben kialakulhat, amelyet társadalmi különbségek jellemeznek, a 19. század modern, ipari városa hozta létre mindazokat az anyagi feltételeket, amelyek megteremtették a szlenget: a nagy és változatos társadalmi csoportosulások aggregátumát, ezek közelségét és kölcsönös érzékelhetőségüket, gazdasági egymásrataltságuk bonyolult rendszerét, a mindenfajta kapcsolat és csere szükségességét és kívánatos voltát. A nagy vándorlások, az etnikai csoportok körülzárt egységként való letelepülése a nagyvárosokban hatással volt a szlengre a 19. században, és újra hatást gyakorol rá az 1990-es években. Ehhez a dús keverékhez adódott hozzá felerősítő elemként az általános városi tudás, amelyet a tömegtájékoztatás (különösen az

újságok, a képregények) és másik közegben az énekmondók, illetve a varieté populáris kultúrája közvetített.

STUART BERG FLEXNER, a lexikográfus fejlesztette ki a sokarcú társadalom szlengjének koncepcióját (FLEXNER 1974). Az általános szleng és a nyelv más nem standard változatai a társadalomban csak egy harmadik személy vagy alcsoport jelenlétében alakulhatnak ki — ami városi szituációban elemi adottság. FLEXNER a szám (mind nyelvtani, mind számtani értelemben) egyszerű szociológiáját javasolta, amely emlékeztet GEORG SIMMEL, német szociológus (WOLFF 1950: 135–6) hármastéoriájára. A szleng akkor alakul ki, amikor az első és a második személy közötti társalgásba, akik megegyeztek a közös nyelvben, kezd bekerülni egy harmadik személy vagy alcsoport beszéde, amely ily módon utal más, külső jelentésekre és valóságokra. Az általános szleng így a sokarcú városi társadalom kísérő jelensége, és — a szociológiai definíciónak megfelelően — csak az összetett, egymásra ható világok plurális társadalmában létezik.

Történelmileg a városok szülték a kulturális és technológiai újításokat, a társadalmi szerveződés új formáit és változatait, az egyenlőtlenség új formáit és ugyanígy az új gondolatok és társadalmi objektumok kifejezésére szolgáló szó-készletli innovációkat is. Mindazonáltal az amerikai szlenget gyakran az 1812-es háború utáni időszakra vezetik vissza, amikor a régi vadnyugati határvidék lakossága megteremti az amerikai beszéd hangzását, H. L. MENCKEN szavaival: „az iskolás szabályokra és példákra fittyet hányva, a merész és gyakran bizarr fordulatok használatával, vaskos humorral, nem ritkán a költői fantázia szárnyalásával, a neologizmus önmagáért való szeretetével”. Ugyanakkor: „az 1850 után tömegesen érkező bevándorlók számára még a hatalmas keleti városok nyomornegyedei is lényegében vadnyugati feltételeket jelentettek” (MENCKEN 1963: 148).

A társadalom kérdései iránt érdeklődő nyelvtudósok a szlenget már régóta a városokkal és a városi társadalommal hozzák kapcsolatba. JOHN CAMDEN HOTTEN, londoni könyvkiadó és szlenglexikográfus, 1859-ben írta korai gyűjteményének az előszavában, hogy a legkedvezőbb feltételek a szleng megjelenéséhez „a tömeg, a lelkesedés és a természettől elszakadt élet” (HOTTEN 1859: 35). Azaz ezt a megfigyelést a huszadik század végének megfelelő nyelvre átdolgozva: a szleng a zsúfolt, felfokozott és társadalmilag felszabadult városi életből nő ki, szemben a hagyományos, homogén vagy vidéki közösségekkel. A nyelvész GEORGE PHILIP KRAPP azt mondta, hogy a szleng általában „olyan emberek beszédében található meg, akiknek kiterjedt, változatos, eleven társadalmi kapcsolataik vannak. Inkább a város, mint a vidék, inkább a kifinomult, mint a naiv társadalom terméke” (KRAPP 1925: 317). ERIC PARTRIDGE a szlengnek a klasszikus görögben és latinban való meglétére utalva írja, hogy „ismerve a vá-

rosi élet jellemzőit, feltehetjük, hogy a szleng az embereknek a városokba való özönlésének idejére vezethető vissza.” (PARTRIDGE 1963: 37)

Az általános szleng mindazonáltal megjelenhet kifejezetten nem városi környezetben is, amiként például PARTRIDGE és mások oly bőségesen találtak rá példát a hadseregben, ahol a szleng mint a szabadkőművesek beszéde működött a különböző háttérű emberek között. A szleng bármely helyen megjelenhet, amely a városokhoz hasonlóan társadalmilag sokszínű, és ahol különböző emberek találkoznak. Akár egy vidéki keresztútnál is vagy bármely szituációban, ahol különböző társadalmi rangú emberek találkoznak, és — legalábbis kezdetben — kulturálisan szemben állnak egymással. Elvileg a szleng kialakulhat a társadalmi szerepek legegységesebb különbségeiből: bármely szituációban, amelyben egy harmadik csoport nyelve használható.

A nagy világvárosok a legtermékenyebb szülői a szlengnek, bármilyen témában. Azok az angolok és amerikaiak, akik a 19. század folyamán a szlengről szóltak, rendszerint a nagyvárosokkal hozták azt kapcsolatba, különösképpen New Yorkkal és Londonnal. A korai lexikográfusok összegyűjtötték a különböző városi csoportok jellegzetes szókincsét, felismerték a nyomtatott tömegtájékoztatás szerepét a szleng terjesztésében, szembeállították a nyelvjárások stabilitását a bizarr és tűnékeny nagyvárosi beszéddel, felismerték a szleng eredetét és használatát a társadalom magasabb és alacsonyabb rétegeiben, megértették a társadalmi szembenállásban betöltött szerepét, és volt bizonyos képük a szleng terjedésének alapelveiről is. Az utcákon a népsűrűség és a tömegpszichológia végezte el a szleng forogtatásának azt a munkáját, amelyet a tömegkommunikáció végez a huszadik század végén. 1852-ben CHARLES MACKAY „The Popular Follies of Great Cities” [A nagyvárosok közbolondságai] című esszéjében azon csodálkozott, hogy a közismert kifejezések, mint *quoz* ’faramuci’, *Oh, what a shocking bad hat!* ’Micsoda elképesztő csirkefogó!’ (tkp. Micsoda elképesztő rossz kalap) és a *flare up* ’dárídó’ (tkp. felvillanás), mennyire a hatalmukba kerítették London alsóbb osztályainak nyelvét. „London különösen gazdag az ilyenfajta kifejezésekben — írja MACKAY —, amelyek váratlanul jelennek meg, senki nem ismeri pontosan, hogy hol, és elterjednek a nép között néhány óra leforgása alatt, de senki nem tudja, hogy miként” (MACKAY 1852/1980: 620).

A modern kor folyamán — talán úgy 1950-ig — a szleng meghökkentően sok szava és kifejezése szól a városi élet szükségszerű velejáróiról. Elszigetelt, személytelen és gyakran kizsákmányoló társadalmi viszonyokat tükröznek az olyan kifejezések, mint a *jungle* ’város’ (tkp. dzsungel), *slave market* ’álláshivatal’ (tkp. rabszolgapiac) és az ironikus *my uncle* ’zacis, zálogkölcsonzó’ (tkp. nagybácsikám). Az etnikai és osztálykülönbségek tudatosultságát fejezik ki az etnikumokra és osztályokra vonatkozó becsmérő megnevezések százai. A városi utcákon látható emberek megjelenésére és a ruházatára utalnak olyan kifejezé-

sek, mint pl. *plug-ugly* 'maffiózó/bűnöző kinézetű' (tkp. jól megverő), *jelly bean* 'szépfíú' (ma inkább: 'izgatószer [tablettaként]', tkp. zselécsukorka), *dude* 'pasi' (régében: 'jampec'), *gussied up* 'csinos, ki van rittyentve'*. Városi helyeket és szerepeket jelölnek olyan kifejezések, mint pl. *lounge lizard* (tkp. szalonygík) 'bártöltelék', *ritzy* 'puccos'***, *rubberneck* (tkp. guminyakú) 'szájtáti', *skid row* (tkp. facsúszda) 'kültelek, rossz hírű környék', *coontown* (tkp. mosómedveváros) 'niggernegyed', *black-and-tan dive* (tkp. fekete és napbarnított lebuji) 'olyan kocsmá, ahova néger is járhatnak', *the 'burbs* 'külváros' (< *suburbs* 'ua.'). illetve egy sor más, városi osztályokra és státuszokra utaló megnevezés. Nem konvencionális életvitelekre és bizarr foglalkozásokra utalnak olyan kifejezések, mint *panhandler* (tkp. serpenyőfogó) 'koldus', *mushroom faker* (tkp. gombahamisító) 'esernyős', *taxi dancer* (tkp. taxitáncos) 'bérelt táncpartner' és *sandwich man* '[elől-hátul hirdetését vivő] szendvicsemler'. A pénz szerepének fontosságát mutatja az a rengeteg szinonima, amely a pénzre, a tisztességtelen megszerzésre vagy könnyedén való elszórásra utal (pl. *big spender* 'költekező' és *butter-and-egg man* (tkp. vajjas-tojásos ember) 'nagy lábbon élő ember'). Szexuális és más természetű, alkalmoszerű, elszigetelt, személytelen, üzleties és kizsákmányoló viszonyokra utalnak olyanok, mint pl. *sugar daddy* (tkp. cukrosapa) '(valakinek a) kitarató(ja)', *gold digger* (tkp. aranyásó) '[valakinek a] kitaratót[ja]', *hooker* (tkp. horogra kapó) 'kurva', *pimp* 'strici', *bouncer* 'kidobóember' és *puller-in* (tkp. behúzó) vagy *steerer* (tkp. bámuló) 'kuncsaftfogó' (azaz bordélyház, bár, stb. előtt állva vendégeket becsalogató ember). Az ipari város életének mindenfajta új tapasztalata bőséges kifejezést nyer a szlengben, beleértve a gépeket és járműveket, pl. *bus* 'busz', *taxi* 'taxi', *el* 'magasvasút' (< *elevated railway*), *rattler* (tkp. zörgő) 'villamos', *skyscraper* 'felhőkarcoló', vagy *Ameche*, amely 1940 táján egy ideig 'telefon' jelentésben élt (egy *Don Ameche* nevű színész nevéből, aki Alexander Graham Bellt, a feltalálót játszotta egy népszerű filmben).

A szleng jelentéstana (különös tekintettel a etnikai, osztály- vagy társadalmi típusok neveire) szigorú és hierarchikus struktúrát és dichotómiát mutat, amelyet gyakran a Mi és az Ők bántó szembeállítás fejez ki. A szleng főként az újról és a különbözőről szól — sokszor nyomasztó társadalmi viszonyokat és az eltérővel szembeni ellenérzést közvetítve.

5. A szleng városi szociológiája

A szleng a városi (vagyis a modern) társadalom sokféle szubkultúrájából ered. Főként arra a szókincsre utal, amely megannyi egymást metsző társadalmi csoportból átszűrődve terjedt el az általánosabb használatban. A városiasság

* Az *Augusta* becéző *Gussie* alakjából. (A szerk.)

** A *Ritz* szállodák nevéből. (A szerk.)

neoklasszikus vagy szubkulturális elmélete arra keres magyarázatot, hogy miként hoznak létre a városok különféle csoportokat és szubkulturákat, amelyek száma a népesség nagyságával arányos (FISCHER 1975). A nagyvárosok tömegesen vonzzák a különböző vándorló elemeket, amelyek aztán a népességbe épülve növelik a már a városban élő csoportok sokféleségét. A városok népességét alkotó nagyszámú, sajátos érdekű ember a megfelelő utánpótlás vagy kritikus tömeg, amelynek révén a szubkulturák fennmaradnak és megerősödnek. Végül a nagyobb csoporton belüli, születőfélben lévő csoportok elérik azt a létszámot, amely szükséges és elégséges feltétele annak, hogy még sajátosabb érdekű csoportok válhassanak ki belőlük, és alkothassanak újabb szubkulturákat.

A sűrű, kompakt és rendkívül interaktív vásárvárosban a legtöbb csoport között meglévő számos közvetett vagy közvetlen kapcsolat és kommunikáció során növekszik az emberek egymásról való tudása, ami bizonyos szubkulturákat egymáshoz hasonlóbba tesz, illetve egyes esetekben asszimilációhoz vagy a másikba való beolvadáshoz vezet. Más csoportok viszont visszahőkölnek a kultúraütközés tapasztalata következtében, mintegy elsáncolják magukat, megerősítik eredeti identitásukat, és különbözőbbé válnak, mint valaha azelőtt. A város, éppen nagy mérete, sűrűsége és társadalmi változatossága miatt etnikai csoportok, társadalmi osztályok, életvitelek és minden elképzelhető szubkultúra (a deviánsakat is beleértve) fenntartásának, megerősítésének és létrehozásának szakadatlan folyamatát teremti meg. Ennek a folyamatnak a szükségszerű részeként számos jelentés megváltozik, ez pedig a szubkulturákból kölcsönzött szavak és kifejezések megtanulását és elterjedését eredményezi. A szubkulturális beszéd létrejötté, a csoportközi kapcsolatok, az említett szavaknak a szociális háló érintkező szemein keresztül terjedése a szélesebb körű használat felé vagy az általános szlengbe FISCHER módosított városiasságelméletét összegzi és példázza: voltaképpen annak sajátos alkalmazásaként fogható fel.

Az általános szleng zöme ennek a modern társadalomban élő számos csoportnak a korlátozott és sajátos szókincséből ered, és szóbeli úton, a társadalmat behálózó szociális erővonalak mentén szétáradva válik szlenggé. A lexikális újítás terjedése ugyanazon elvek szerint zajlik, mint amelyek bármilyen kulturális újítás esetében érvényesek: a népsűrűség, a kommunikáció intenzitása és mindenekelőtt a társadalmi interakcióban való vélt hasznosság mértéke szerint terjed. Sokszor a tömegkommunikációs eszközök által növelve és erősítve, ily módon a korlátozott szubkulturális használatú elemek általános vagy legalábbis szélesebb körű használatba lépnek át.

A terjedés folyamán az általános szlenggé váló szubkulturális kifejezés jelentése sokszor kissé megváltozik, általában a denotációja és konnotációja tágul, és ezáltal többféle társadalmi szituációban lesz alkalmazható. Ha a szó vagy kifejezés hasznosnak vagy mulatságosnak bizonyul a társadalmi közegében, akkor tovább terjedhet újabb és újabb régiókba, amíg csak el nem ér egy igen széles kö-

zönséget, akik legalábbis értik a jelentését, azaz általános szlenggé, az általános kultúra részévé válik. Ha az ilyen szlang évtizedeken át széles körű használatban marad, akkor elveszítheti szubkulturális tartalmát, egyszerű nyelvi elemmé válik, amelynek csoportnyelvi eredete elhalványul vagy elfelejtődik.

Becslések szerint a történeti amerikai szlengnek több mint fele főként olyan szubkulturális férfibeszédből ered, amelyet a fakitermelők, a vasutasok, zenészek, hobók, sportolók, a show businessben dolgozók, egyetemisták, etnikai kisebbségek, katonák, különböző deviáns szubkulturákhoz tartozók (úgy mint bűnözők, kábítószerélvezők) használtak (FLEXNER 1960). A szubkulturákat — amint ezt a *szub-* prefixum jelzi — egykor úgy tekintették, mint kisebb társadalmi világokat, amelyek az általános kultúra alatt helyezkednek el, a társadalom margójára szorultak vagy elszigetelődtek. A „szubkulturák” ma érvényes fogalmába azonban a társadalom valamennyi csoportja beletartozik, úgymint társadalmi osztályok, nemek, szexuális vonzódás szerinti csoportok, minden többségi és kisebbségi etnikai csoport, regionális csoportok, korcsoportok, foglalkozási, életviteli, fogyasztói kultúrák tömege, valamint azok a csoportok, amelyeket hagyományosan szubkulturának neveznek. A csoport olyan emberek halmaza, akik általában kommunikálnak, és közös érdek köti őket össze. Ezek a csoportok szervezettségük szintjében és öntudatuk fokában igen nagy változatoságot mutatnak. Végső soron a közös tapasztalatok és célok bármely megkülönböztető jellegű halmaza leírható szubkulturaként vagy csoportként. Következésképpen mindenki több, átfedő csoporthoz és szubkulturához tartozik, amelyek száma az illető érdekeinek és társadalmi elkötelezettségeinek skálájától és szélességétől függ. Egy társadalom általános kultúráját azok az értékek és jelentések képezik, amelyek a társadalom szubkulturáinak legtöbbszörében megtalálhatóak, és ez magában foglalja ennek nyelvét és általános szlengjét is.

Sok szubkulturának, amelyek némelyike beszélőközösségnek nevezhető, megvan a maga angol nyelvjárása vagy nyelvváltozata, amely a standardtól többé-kevésbé különbözik. Minden egyes nyelvváltozat, amelyek zöme csak születőfélben van, jellegzetes kiejtéssel, sajátos szavakkal vagy mindennapi szavak sajátos jelentéseivel, sőt megkülönböztető nyelvtani sajátosságokkal is rendelkezhet. Ezek a sajátos szavak vagy gyakran mindennapi szavak sajátos jelentései olykor kilépnek saját szűk társadalmi körükből, és átszivárognak más érintő vagy metsző körökbe, ahol ideiglenesen befogadják őket. A férfi homoszexuálisok, kábítószeresek, alacsonyabb osztálybeli négeresek szubkulturái például erősen szivárognak: az 1960-as és 1970-es években sajátos szavaik és kifejezéseik szétáramlottak az általános kultúrában és annak szlengjében (MAURER–HIGH 1980). Korábban ezek a szubkulturák zártabbak vagy elszigeteltebbek voltak, szavaik lassabban szivárogtak ki és főként szájról szájra terjedtek. Normáik diffúziója vagy legalábbis ismerete együtt járt a nyelvük diffúziójával — elsősorban a tömegkommunikáción keresztül. Az 1990-es évek elején az ilyen stigma-

tízalt szubkultúrák már sokkal kevésbé elszigeteltek, és egyre több különböző szubkultúra szivároztatja kultúrájának lexikális elemeit — és egyre gyorsabban — a televízió és a filmek révén. Az interperszonális vagy tömegkommunikációban hallott szleng átvétele hagyományos módja annak, ahogy a fiatalok kacérkodnak a tiltott vagy egyéb vonzó szubkultúrákkal.

A tömegkommunikáció szinte azonnali lexikális diffúziót eredményezhet. A tömegkommunikáció által közvetített szleng és a neologizmusok közösségről közösségre terjednek és több ezer helyi csoportban egyszerre jelenhetnek meg. Ha sok ilyen közösségben megmaradnak, akkor jó rajtot vesznek a diffúziós folyamatban, és már szájról szájra terjedve még messzebb hatolnak el, többirányú futótűzként terjedve a társadalom verbális kultúrájában. Szlengjellegű hirdetési szövegeket a helyi hálózatok gyakran visszajuttatnak oda, ahonnan elindultak. A média által szorosra fűzött modern társadalomban az emberek által alkotott népi lexikális kultúra vegyül a tömegkommunikáció lexikális kultúrájával. Szleng vagy nem szleng — ez az, ahogy manapság az új szavak terjednek.

6. A szleng a 20. század végén

A múltban a szlenget inkább a férfiak, mint a nők, és inkább a fiatalabbak, mint az idősebbek használták. Ebben az értelemben az általános szleng maga a fiatal férfiak szubkultúrájának félig-meddig korlátozott szókincese volt, és ennek a kultúrának a sajátos valóságfelfogását tükrözte. De ez változóban van, ahogy a nemek és korosztályok szubkultúráinak társadalmi tapasztalatai egy kissé keverednek. A történeti szleng nagy része a férfiak stresszel telített világából jött: a bárók, bordélyok, a csavargók és hobók, durva foglalkozások, a hadsereg, a sportok és a deviáns szubkultúrák világából. A szociolingvisták azt állítják, hogy legalábbis az 1970-es évekig a nők ritkábban használtak szlenget, mint a férfiak: még akkor is, ha ismerték a jelentését, kevesebb társadalmi szituációban folya-
modtak hozzá. Az illedelmes angol nyelv az illedelmes viselkedés jele volt, és a szleng kerülése azt mutatta, hogy (legalábbis vegyes társaságban) nagyobb nyomasztottság nehezedett a nőkre, hogy betartsák a konvencionális viselkedés szabályait.

Ezek a szubkulturális falak már omladoznak, a nők korábban csak férfiak által elfoglalt állásokat töltenek be, nagyobb kulturális változatosságot mutató és konfliktusokat magukban rejtő helyzetekben jelennek meg, ami a férfiak szlengjére is elevenítő hatással volt. Még alantas szintű szexuális és obszcén kifejezések sem okoznak meghökkenést ma olyan társaságában, amely kellő tapasztalattal rendelkező férfiakból és nőkből áll. Az ilyen vulgáris és tabu kifejezések korábban a férfiak szubkultúrájának korlátozott nyelvét jellemezték, amely ma kezdi elveszíteni kizárólagos és izolált jellegét. Ugyanakkor a szleng továbbra is megmaradt az ifjúság, a társadalomban mozgó fiatal férfiak és nők birodalmának. Egyéb kulturális határok, így az etnikai, osztály- és életviteli korlátok is meggyengültek.

A kulturális és nyelvi relativizmus öntudatosabb légkörében a szleng sok helyzetben már jóval elfogadhatóbb, már nem mellbevágó, és a régi társadalmi kategóriák posztmodern összeomlása után, funkcionális értelemben már nem is szleng többé. Egy időben a szleng, amely a lázadás és a tiszteletlenség kifejeződése volt, a legtöbb formális helyzetben meghökkenést okozhatott. Az 1990-es években azonban a deviáns csoportok normáinak egy része és nyelvük hasznos elemei felszívódtak a „normális” társadalomba. A különböző regiszterek korábbi, éles különbsége csökkenőben van. A szleng léte a társadalmi különbségektől és a gyakran merev hierarchiáktól függ. Ha az elit valaha is tökéletesen felszívna magába az alacsony, marginális csoportokat, akkor „a szleng és a kifinomultság egyszerre hálnak meg” (SLEDD 1965: 699). De az új társadalmi különbségek és hierarchiák folytonosan termelődnek, és a szleng bizonyosan meg fogja tartani a szerepét az ezek közötti elkerülhetetlen kulturális konfliktusban.

Irodalom

- DUMAS, B. K.–LIGHTER, J. (1978): Is *Slang* a Word for Linguists? [Nyelvészeknek való-e a szleng szó?]. *American Speech*, 53: 5–17.
- FISCHER, C. S. (1975): Toward a subcultural theory of urbanism [A városiasság szubkulturális elmélete felé]. *American Journal of Sociology*, 80: 1319–41.
- FLEXNER, STUART BERG (1960): Preface [Előszó]. In: HAROLD WENTWORTH–STUART BERG FLEXNER: *Dictionary of American Slang* [Az amerikai szleng szótára]. New York, Crowell.
- FLEXNER, STUART BERG (1974): Slang [Szleng]. In: *Encyclopaedia Britannica*. XVI. kötet.
- HAYAKAWA, S. I. (1941): *Language in Action* [A működő nyelv]. New York, Harcourt, Brace.
- HOTTEN, J. C. (1859): *The Slang Dictionary* [Szlengszótár]. London, Chatto and Windus.
- KRAPP, GEORGE P. (1925): *The English Language in America* [Az angol nyelv Amerikában]. 1. kötet. New York, Century; New York, Ungar, 1960².
- MACKAY, C. (1852/1980): *Memoirs of Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds* [Emlékiratok a rendkívüli népámitásról és a őrjöngő tömegekről]. New York, Bonanza, 1980.
- MAURER, D. W.–HIGH, E. C. (1980): New words—Where do they come from and where do they go? [Új szavak — Honnan jönnek és hová mennek?]. *American Speech*, 55: 184–94.
- MENCKEN, H. L. (1936/1963): *The American Language* [Az amerikai nyelv]. Szerk. RAVEN I. MACDAVID. JR.–DAVID W. MAURER. New York, Alfred Knopf, 1963⁴.
- PARTRIDGE, ERIC (1933/1963): *Sland To-Day and Yesterday* [A szleng ma és tegnap]. London, Routledge and Kegan Paul; New York, Bonanza, 1963³.

- SLEDD, J. (1965): On not teaching English usage [Az angol nyelvhasználat nemtanításáról]. *English Journal*, 54: 698–703.
- WHITMAN, WALT (1885): Slang in America [A szleng Amerikában]. In: *Collected Writings. Prose Works*. New York University Press, 1892/1964. II, 572–7 = *The Complete Writings*. New York, Putnam, 1902. X, 149–57.
- WOLFF, K. H. (ed.) (1950): *The Sociology of Georg Simmel* [Georg Simmel szociológiája]. New York, Free Press.

(Fordította Cseresnyési László)